विसंवाद पु॰ वि+सम+वद–घञ्। १विप्रलम्भे अमरः। २वञ्चने अन्यथा स्थितस्य वस्तुनोऽन्यथा कथनादौ च।

विसकुसुम न॰विसयुक्तं कुसुमम्। पद्मे राजनि॰।

विसघट पु॰ विशिष्टः सङ्घटो यस्मात्। १सिंहे शब्दच॰ २सङ्घटीदले च राजनि॰। [समूहे च त्रिका॰।

विसनाभि स्त्री विसं नाभिरिव यस्याः। १पद्मिन्याम् २पद्म॰

विसर पु॰वि+सृ–अप्। १समूहे अमरः। २विस्तारे च मेदि॰

विसर्ग पु॰ वि+सृज–घञ्। १दाने २त्यागे ३मलत्यागे ४विसर्जनीयाख्ये ५वर्णभेदे ६सृष्टौ ७मोक्षे हला॰। ८प्रलये ९विशेषसृष्टौ शब्दरत्ना॰ "विशेषसर्गविसर्गादिनवलक्षणलक्षितमिति" श्रीधरः।

विसर्जन न॰ वि+सृज–ल्युट्। १दाने अमरः २त्यागे च। वि+सृज–णिच् ल्युट्। ३प्रेरणे मेदि॰।

वि(वी)सर्प पु॰ वि+सृप–घञ् वा दीर्घः। रोगभेदे तल्लक्षणादि भावप्र॰उक्तं यथा तत्र विसर्पविप्रकृष्टनिदानं संख्यां निरुक्तिञ्चाह "त्वक्मांसरक्तदूष्यादिदेवनाहोपकोपतः। विसर्पः सप्तधा ज्ञेयः सर्वतः परिसर्पणात्" आदिशब्दाद्गुरुशीतरूक्षतीक्ष्णाभिष्यन्दीनां ग्रहणम्। सप्तधात्वं निरुक्तोति "वातिकः पैत्तिकश्चैव कफजः सान्निपातिकः। चत्वारः एते वीसर्पा वक्ष्यन्ते इन्द्रवाह्वयः। आग्नेयो वातपित्ताभ्यां सन्निपातः कफवातजः। यस्तु कर्दमको घोरः स पित्तकफसम्भवः"। विसर्पदोषदूष्याणि संप्रत्याह "रक्तं त्वङ्मांसं दूष्यं दोषास्त्रयो मलाः। विसर्पाणां सप्तत्वस्य हेतवः सप्त धातवः"। त्रयो मलाः वातपित्तकफाः दोषा दूष्या इत्यर्थः। अन्यथा दोषाणां इत्यत्र पुनरुक्तिदोषो लक्षिप्यते। वातिकस्य लक्षणमाह "तत्र वातात्सरीसर्पो वातज्वर समन्वितः। शोफस्फुरणनिस्तोदभेदायामार्तिहर्षवान्"। परीसर्पो विसर्पः। वातज्वरसमन्वितः शिरोहृल्लोमहर्षादियुक्तः। भेदः विदारणेनेव व्यथा। आयामः आकर्षणेन व्यथा। पैत्तिकमाह "पित्ताद् द्रुतगतिः पित्तज्वरविक्लेदातिशोणितः"। द्रुतगतिः शीघ्रप्रसरणशीलः। अथ श्लैष्मिकमाह "कफात्कण्डूयुतः स्निग्धः कफज्वरसमानरुक्"। सान्निपातिकमाह "सन्निपातसमस्तत्व सर्वरूपसमन्वितः"। वातपैत्तिकमाह "वातपित्ताज्वरच्छर्दिमूर्च्छातीसारदाहभ्रमैः। अस्थिभेदोऽग्निमदनतमसारोचकैर्युतः। करोति सर्वमङ्गस्य दीप्ताङ्गारावकीर्णवत्। यं यं देशं विसर्पश्च विसर्पति भवेत् स सः। शीताङ्गारासितो नीलो रक्तो वा स्फुपचीयते। अग्निदग्ध इव स्फोटः शीघ्रमत्वाद् द्रुतश्च सः। मर्मोदुम्बरी वीसर्पः स्वाद्वातिबलवत्ततः। व्यथेताङ्गं हरेत् संज्ञां निद्राञ्च श्वासमीरयेत्। हिक्काञ्च गतोऽस्यामीदर्शी भवते नरः। क्वचिच्छर्मांऽरतिमतो भूमिशय्यासनादिषु। चेष्टमानस्ततः क्लिष्टो मनो देहसमुद्भवाम्। दुःप्रबोधोऽश्नुते निद्रां सोऽग्निवीसर्प उच्यते"। स्फोटः स्फुपचीयत इत्यन्वयः। "मर्मोदुम्बरी उदरस्थदवानुसारी हरेत् विसर्प इत्यन्वयः हिक्काम् हिक्काम् ईरयेत् उपर्युपरि प्रेरयेत्। मनोदेहसमुद्भवां निद्रां मरणरूपाम्। अश्नुते प्राप्नोति। वातश्लैष्मिकं सन्निपातसर्पमाह "कफेन रुद्धः पवनो भित्त्वा तं बहुधा कफम्। रक्तञ्च दूषयित्वा च दीर्घायुःसत्त्वबलरात्मनाम्। अन्यीनां कुरुते मार्गां रक्तानां तीव्ररुग्ज्वराम्। श्वासकासातिसारांश्च शोषहिक्कावमिभ्रमैः। मोहवैवर्ण्यमूर्च्छाङ्गभङ्गाग्निसदनैर्युतः। इत्ययं सन्निपातसर्पो वातश्लेष्मप्रकोपजः"। कफेन रुद्धेन पवनोऽपि रुद्धः। तेनायं वातश्लैष्मिकः। तं कफं बहुधा भित्त्वा रक्तं वा दूषयित्वेत्यन्वयः। त्वगादिकमिति रक्तस्य विशेषणम्। अथ पित्तश्लैष्मिकं कर्दमाख्यं विसर्पमाह "कफपित्तज्वरस्तम्भनिद्रातन्द्रशिरोरुजाः। अङ्गावसादविक्षेपप्रलापारोचकभ्रमाः। मूर्च्छाग्निहानिर्भेदोऽस्थ्नां पिपासेन्द्रियगौरवा। आमोपवेशनं लेपः स्रोतसाञ्च विसर्पति। प्रावेशामाशयं स्पृष्ट्वा क्लेदेशं न चातिरुक्। पीतैरवकीर्णोऽतिपीतलोहितपाण्डुरैः। स्निग्धोऽसितो मेचकाभो मलिनः शोफवान् गुरुः। गम्भीरपाकः प्राग्दोष्णा स्पृष्टः क्लिन्नोऽवदीर्यते। बहुत्वक्शीर्षमांसश्च स्पृष्टस्रावुसिरागणः। शवगन्धी च वीसर्पः कर्दमाख्यस्तमन्ति तम्"। स च सर्पति एकदेशमित्यन्वयः। पीतैः पीताकारिभिः। अवकीर्णः व्याप्तः। असितः कृष्णः। मेचकः कृष्णः। प्राग्दोष्णा प्रचुरोष्णा। स्पृष्टः क्लिन्नोऽवदीर्यते। स्पृष्टः सन्नार्द्रो भवति विदीर्यते। बहुत्वक् कर्दमवर्णत्वक् यत्र सः। शीर्षमांसः मलितमांसः। अत एव स्पृष्टस्रावुसिरागणः। सान्निपातिकमाह "सन्निपातसमस्तस्तु सर्वरूपसमन्वितः"। अथ क्षतजं विसर्पमाह "वाह्यहेतोः क्षतात् क्रुद्धः स रक्तं पित्तमीरयन्। विसर्पं मारुतः कुर्यात् कुलत्थदलसंनिभम्। स्फोटैः शोषज्वरच्छर्दिदाहार्तं श्यावलोहितम्"।